

KEMAL TAHİR VE YAŞAR KEMAL GÖZÜNDE ADALET; HUKUK İLİŞKİSİ

Dinçer FİDAN*

Özet:

Adalet nedir? Doğada var olan bir olgu mudur, yoksa insanların birlikte yaşamalarının bir gereği olarak beşeri karakterde bir fenomen midir? Adalet kavramı, tarih boyunca en fazla tartışılan ve içi doldurulmaya çalışılan, toplumdan topluma değişmekle birlikte bugün ele alınırken birçok ülkede eşitlik ilkesinin yanı sıra nasafet, orantılılık ve dürüstlük gibi birtakım temel ilkelerden de yararlanan bir değer niteliğindedir. Adalet, hukukun gerçekleştirmeyi hedeflediği nihai bir amaçtır. Edebiyat ise estetik değer alanı içerisinde yer alan ve merkezine insan süjesini yerleştirmiş; insanı ve ona ait olan her şeyi tanımayı kolaylaştıran, bir yönüyle hukukun dönemler içerisindeki durumunun gözlemlenmesini sağlarken, diğer yönüyle de olanla olması gereken arasındaki ilişkiyi gösteren en etkili ve samimi bir sanat alanı olarak ifade edilebilir.

Bu çalışmada ülkemizde adalet, hukuk ve edebiyat üçlüsünün birbirleriyle olan ilişkisi, edebiyatımızda önemli bir yere sahip olan Kemal Tahir'in *Esir Şehrin İnsanları* adlı eseri ile yine edebiyatımızın öncü isimlerinden Yaşar Kemal'in *İnce Memed* adlı eser(ler)i üzerinden ortaya konulacaktır. Kemal Tahir'in *Esir Şehrin İnsanları*'nda ideal bir aydın tiplmesi olarak ortaya koyduğu Kâmil Bey mütareke yıllarındaki mücadeleyi üstlenişi açısından incelenirken; Yaşar Kemal'in *İnce Memed* romanındaki Memed ise geri planda kalmışlığın, kaderine terk edilmişliğin, sefalet ve cehaletin hüküm sürdüğü bir ortamda kadere başkaldıran yönüyle ele alınacaktır. Bu bağlamda, her iki romanda temsili anlamda ortaya konulan adalet anlayışları, söz konusu eserlerin kendilerine şekil veren ana karakterleri etrafında karşılaştırılmalı olarak değerlendirilecektir. Bununla birlikte Kâmil Bey'den Memed'e uzanan bir hat üzerinden tebaa, reaya ve halk kavramları arasındaki ilişki ülkemiz insanının ilgili dönemlerdeki "adalet" kavramına bakışının irdelenmesine de ışık tutacaktır.

Anahtar Kelimeler: Adalet ve hukuk, kimlik, sevgi, çaresizlik, duyarsızlık

*Kadir Has Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Bölümü Öğrencisi

KEMAL TAHİR VE YAŞAR KEMAL GÖZÜNDE ADALET; HUKUK İLİŞKİSİ

Fiat iustitia, pereat mundus*

GİRİŞ

1. Hukuk - Edebiyat İlişkisi ve Adalet Kavramı

Hukuk, insanların bir arada yaşamalarının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Toplum olmaksızın yalnız yaşayan insanın sadece tabiat kuralları ile bağlı olacağı düşünüldüğünde insanların toplum içerisinde yaşamalarının bir gereği olarak toplumsallık isteği bağlamında tabiat kuralları yetersiz kalacaktır. İnsanlar arası ilişkileri düzenleyen, huzur ve güven ortamını tesis etme amacı güden hukuk kurallarından başka din kuralları, ahlak kuralları, örf ve adet kuralları gibi birtakım kurallar da mevcuttur. Ancak hukuk kuralları diğer tüm bu kurallardan müeyyide müessesesi çerçevesinde ayrılmakta, çağın gerekleri ve toplum ihtiyaçlarına yönelik olarak düzenlenebilmektedir. Aynı zamanda tüm bu kurallardan da zamana ve toplumlara ilişkin olarak etkilenebilmektedir. Hukuk insanların bir arada yaşayabilmek adına oluşturdukları ortak dilin adıdır. “Ubi societates, ibi ius olarak ifade edilen bir latin deyişine göre nerede toplum varsa orada hukuk vardır.” (Güriz, 2011:2) Hukuk, “toplum içinde fertlerin aralarındaki ve toplumla olan ilişkilerini düzenleyen, uyulmaması halinde devlet yaptırımına bağlanmış olan kurallar bütünüdür.” (Dural ve Sarı, 2011:4)

Edebiyat ise sanatın bir parçasını oluşturarak felsefenin estetik değer alanı içerisinde yer almaktadır. Estetik, iyiye ve güzele yönelerek yapılan çalışmalara katılan incelik ve zarafetin adıdır. Aslında bu görünmeyeni gösterme çabasıdır. Sanatçı veya yazar perdenin arkasına gizlenmiş olan bu utangaç çocuğu ait olduğu topluma hazırlarken ona en güzel elbisesini ve pabuçlarını giydirmek amacı güder; yılların tüm birikimi ile birlikte dönemin algısını, akımını ve ideolojisini ortaya koyacağı eserinde tüm çıplaklığı ile yansıtır. Böylece edebiyat diğer yandan toplumsal gerçeklikleri dün ile bugün arasında kurduğu köprü(ler) ile bize aktarırken kişisel dünyamızı ve sübjektif bakışımızı değerler açısından da zenginleştirir. Edebiyatın konusunu insan ve ona ait olan her şey oluşturur; onu ve ona ait olanı tanımayı da kolaylaştırır. Yani insanı ve onun tüm tabiatına ilişkin en etkin ve verimli bilgilere edebiyat ve sanat vasıtası ile ulaşabiliriz, kanımca. Kısacası edebiyat “muhteşem bir sanat ve iletişim aracıdır.”(Gülol, 2012:48) Öte yandan edebiyat ve hukuk ilişkisi bağlamında hukukta bir virgülün dahi anlam farklılığına yol açabildiği göz önünde bulundurulduğunda söz konusu bu kuralların

---

*Adalet olsun, varsın dünya yok olsun!

yazım sistemi, adaletin tecelli etmesinde mekansal olarak ev sahipliği yapacak olan adliye binalarının mimarisi ve hatta bir hukukçunun insanlara karşı tutum ve davranışları dahi estetiğe ilişkin olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak tüm bunlarla birlikte gerek edebiyat gerekse hukukun merkezinde insan süjesi bulunmaktadır. Biri hukukun dönemler içerisindeki durumunu, değişimini ve gelişimini ortaya koyarken insanı tüm yönleri ile ele almakta; diğeri ise ortaya konulan gerçeklerle yüzleşerek, sorunları çözerek adaleti tahsis etmekte ve idealize edilen bir düzene hareket kabiliyeti taşımaktadır.

Tüm bunlarla birlikte kendisine gerek hukuk gerekse edebiyat içerisinde yer bulan bundan da öte toplum içinde her bireyin içinde barınan bir kavram olarak adalet nasıl tasvir edilir? Sahi nedir adalet? Doğada var olan bir olgu mudur, yoksa insanların birlikte yaşamalarının bir gereği olarak beşeri karakterde bir fenomen midir? Adalet kavramının içeriğini doldurmak mutlak bir tanımlama yapabilmek oldukça güçtür. Adalet kavramı, tarih boyunca en fazla tartışılan ve içeriğini doldürülmeye çalışılan, toplumdaki topluma değişimle birlikte bugün ele alınırken birçok ülkede eşitlik ilkesinin yanı sıra nasafet, orantılılık ve dürüstlük gibi birtakım temel ilkelerden de yararlanan; türlü aşamalardan geçerken çeşitli manalar yüklenerek canlı bir varlıkmişçasına pozitif hukuk ötesi bir değer niteliği taşımaktadır. Örneğin, hukuk eğitimi almış olan her hukukçunun da adil olduğundan söz edilemez. Bu itibarla adalet, hukuk normlarını aşan, asli vasıflarını yitirmemiş olan bir insanın yüreğinde hissedebildiği bir duygudur; geniş anlamda vicdanın ta kendisidir aslında. Örneğin, sokak ortasında savunmasız yaşlı bir kimseye saldıran üç kişiye karşın onu savunmak için atılan, çaba sarf eden kimsenin bu tutumu daha başka nasıl açıklanabilir!... Adil bir düzen, insanların birbirleri ile ilişkilerinde çakışan menfaatlerini, istek ve arzularını, ödev ve yükümlülükleri hususundaki sorumluluklarının çatışmasını önlemek ve bunun için çözüm getirebilen bir değerler bütünüdür ifade etmektedir. Adalet, hukukun gerçekleştirilmeyi hedeflediği nihai bir amaçtır ve hukuk bunun için bir araç olma özelliği taşımaktadır. Sonuç olarak hukuk o kadar büyük bir denizin adıdır ki kimi zaman hukuk fakültesinden mezun olmak hukukçu olmaya yetmeyecek bir hukuk teknikliği/mühendisliği olarak adlandırılabilir daha basite indirgenmeye gebe olan bir alanın adı olacaktır. Bu itibarla “hukukçu her ne kadar adalet idesini gerçekleştirme yolunda düzene, açıklığa, belirliliğe ve gün ışığına ulaşma hedeflerine sahip birisi olsa da, pratikte çoğu zaman “alacakaranlıkta dans eden bir insandır aslında” (Çebi, 2011:19). Bir ayağı karanlıkta bir ayağı aydınlıkta olsa da aydınlığa dönük adalet değerini gerçekleştirilmeye çalışan kişidir hukukçu. Tıpkı Hegel’in *Hukuk Felsefesi* eserinin girişinde sözünü ettiği Minervanın baykuşunun alacakaranlıkta kanat çırpmaya başlaması gibi. (Hegel, 2004:Önsöz)

Kemal Tahir ve Yaşar Kemal Gözünde Adalet; Hukuk İlişkisi

Esir Şehrin İnsanları adlı bu değerli eser I. Dünya Savaşından mağlup ayrılan devletler arasında yer alan bir milletin bu süreçten sonraki hazin direnişini ve beraberindeki ayağa kalkış öyküsünü İstanbul'da yaşayan bir kısım aydınlar üzerinden anlatır. İstanbul, yüzyıllar boyunca büyük medeniyetlere başkentlik yapmış, iki kıtayı birbirine bağlayan, boğazında bir gerdanlık bulunan bu tarihi yarımada ve eşsiz şehir; ‘pencereden görüldüğü kadarıyla, ağır yaralar alarak yere serilmiş bir erkek gövdesine benziyor, gezgin satıcıların derinliklerinde, yükselip alçalan anlaşılmas sesleriyle, sanki inliyordu.’ (Tahir, 2005:42) Esaret altında idi..! Toplumunu oluşturan insanlar uzun yıllarca sürmüş savaşların ve başkentinin dahi işgal altında tutsak konumuna düşmesinin etkisi ile yorgun, cehalet ve sefalet içerisinde idi. Toplum İstanbul hükümeti ve taraftarları, Kuvayi Milliye ruhunu taşıyanlar ve İlgisizler olmak üzere üç gruba ayrılmış gibiydi. Nitekim İstanbul hükümeti yanında yer alanlardan bazıları manda altında bir yönetimde yaşamayı baştan kabullenişleri ile işleri daha da güçleştirmektedirler. Kahramanımız Kamil Bey ise II. Abdülhamit'in vezirlerinden Selim Paşa'nın oğlu; birkaç dil bilen dünyada pek çok yer gezip gören felsefe, edebiyat ve resim gibi alanlarla ilgilenen tam bir asilzade ve entelektüel aydın tiplmesidir. Kamil Bey yurt dışından dönmeden evvel Madrid Büyükelçisi ile ‘‘Amerikan mandası biricik bir kurtuluş umudu olmuştu ve Padişah-halife, bir de başkent kurtuldu mu gerisi kolay...’’ (Tahir, 2005:24) şeklinde bir diyalog yaşamıştır. Oysaki ‘‘İstanbul Hükümetinin başkentindeki polisinin asayiş gücü, Unkapanı Köprüsü'yle Bebek Karakolu arasındaydı.’’ (Ortaylı ve Küçükaya, 2012:61) Ancak tüm bu koşullar altında romanın ana fikrini baş karakter ve ideal bir aydın tiplemesi olan Kamil Bey, ‘‘Nasıl kolaydı gerisi? Memleketsiz milletsiz padişah başkent neye yarayacaktı? Sonra yeniden toparlanmak...’’ (Tahir, 2005:24) diyerek ortaya koyuyordu.

İnce Memed, Yaşar Kemal külliyyatının ve edebiyat dünyamızın ölümsüz bir eseri olarak bir dönemin kaderine terk edilen sefalet ve cehalet içindeki köylüsünün ve onların ağalar ve/veya beylerle olan ilişkilerinin ve sistemin ortaya çıkardığı bize özgü ortaçağ günlerini andıran feodal bir yapılaşmanın hikâyesi, tüm motifleri ile bir Çukurova öyküsüdür. Koşulların kendi içinden çıkardığı halkın bir kurtarıcı olarak beklediği yazarın kendi deyişi ile ‘‘Mecbur adamın öyküsü...’’ ‘‘Yıllarca süren savaşlarla köyler çiftçilerini, kasabalar zanaatçılarını bu savaşta kaybettiler, okullarda sınıflar boşaltıldı’’. (Ortaylı, 2010:44-45) Nitekim halkın en büyük bilgi kaynağı kulaktan kulağa yayılan genellikle de ölçülü olmayan bilgilerdir. Merkezden uzaklaştıkça devletin otorite eksikliğinin arttığı, başlarında ağa sıfatına sahip kimselerle devlet içinde küçük devlet vari yapıların bulunduğu bir düzen hâkimdir. Esasen 20. yüzyılın başlarıyla özel mülkiyetin öneminin artması neticesinde savaş sonrası koşulları da fırsat bilen birtakım fırsatçıların

adıdır, toprak ağalığı! Bölgede halkın üzerinde baskı kurmak için ağalarca araç olarak kullanılan sistem de eşkıyacılık adını almıştır. Ağa kural koyan, bunu uygulayan ve hüküm veren bir güce sahiptir. Hatta ağanın sözü öyle bir sözdür ki insanlar hayatlarındaki sevdiklerine dahi kendileri karar veremeyecek kadar önemsizleştirilmiştir, ağanın iradesi karşısında yok sayılmışlardır. Nitekim Memed'in sevdiği olan Hatçe'ye kavuşamaması da böyledir. Öte yandan Memed, babasını erken yaşta kaybedip anacığı ile bir başına kaldıktan sonra Abdi Ağanın zulmü altında ezilmiş bir çocuktur. İlk defa 18'inde kasabaya gittiğinde "burada herkes kendisinin ağası... Burada, senin öyle bildiğin ağalar yok. Bu kasabadaki tarlalar az çok herkesin" (Kemal, 2006:79) sözleriyle karşı karşıya kalınca çok şaşırır; belki de ilk defa kulağının duymaya alışık olmadığı onca söz O'na "insan" olduğunu hissettirir. Düzensizliğin hakim olduğu bu ortamda Memed'i şaşkına çeviren ve heyecanlandıran bu sözler romanın tezini ortaya koyarken, mecburiyetin diğer bir adı da Memed'tir aslında; İnce Memed!

2.1. Otorite Sorunsalı

Paşazade Kâmil Bey, mayıs ayının sıcak günlerinden birinde siyasi bir kaos halinde bulunan yurdunda birtakım işlerinin akıbetini öğrenmek adına adliyeye gider. Yıllarca yurt dışında kalan, birkaç dil bilen, sanatla uğraşan bilgi ve fikri ilim sahibi bu şahsiyet şüphesiz ki alışlagelmiş Osmanlı toplumunu oluşturan ortalama insan tipinden oldukça farklı özelliklere sahiptir. Nitekim her tarafın toz içerisinde olması, vaktinde yağlı boya ile boyanmış olan yerlerin artık kapkara kir tutması hemen dikkatini çekmiş; merakı daha da artmıştı. Fal bakılan tabaklar, kırık camlar, içinde sinekler dolaşan çay bardakları tasviri zor bir manzara ortaya çıkarıyordu. İcra dairesi ve ambar olarak kullanılan en alt kattaki düzensizliğin varlığı oraya konulmuş bir evrakın ebediyen bulunmama hissiyatını onda uyandırmıştı. İşlerin durağanlığı andırır yavaş işleyişi ise cabası idi. Görülecek davaların önceden belirlenmiş saatleri olmaksızın "(...) Söyledim, önceden çağıracaklar!" şeklinde bir uygulamanın egemen olması, bir sıra ve düzenin bulunmayışı, tahammül seviyelerinin çok aşağılarda olması, insanların birbirinin hakkını gasp etmesine yol açıyor ve insanlar arasındaki ilişkilerin temeli olan hoşgörüyü zedeliyordu. Kâmil Bey tüm bu durumu estetik ve değer algısı gelişmiş, eleştirel bakış açısına sahip, ileri görüşlü sanatçı ve entelektüel aydın duyarlılığı ile şöyle özetliyordu:

- *"Burada, on dakika dolaşmak, temelleri birkaç yüzyıldır çatırdayan kocaman bir imparatorluğun neden çöktüğünü insana anlatabilirdi. Bir devletin, devrini tamamladığı adaletinin bu halinden belliydi. Burası, karmakarışık, yurtık pırtık, mahvolmuş bir adaletin süründüğü "antika" bir yerd.*" (Tahir, 2005:118)

Adalet kavramı taş duvarla ölçülemeyecek bir değerler kümesidir. Kâğıt üzerindeki soyut kurallar ise herkese eşit olarak uygulanabildiği ölçüde anlam ve değer taşıyacaktır. Bu da son derece soyut bir değer olan adaletin tecelli etmesinde ve yetkin bir şekilde toplumu oluşturan insanlarca anlaşılmasında somutlaştırılması ile doğru orantılı olacaktır. Mimari boyutu açısından estetik kaygısı ve değerleri her tuğlasında görülebilecek veya hissedilebilecek nitelikte yapılan bir adliye binası elbette ki tek başına adaletin tecelli etmesinde yeterli olmayacaktır. Çünkü böyle bir binanın içindeki düzen ve disiplin en tepeden en aşağıya, en önemli işten daha az önemli işlere kadar insanlar arasında ayırım gözetilmeksizin yerine getirildiğinde insanlardaki güven ve adalet duygusunun tatminini sağlayacaktır. Adaletin dünyası içerisinde yer alan insanlarca dahi farklı anlaşılabilen bir kavram olduğu göz önünde bulundurulduğunda, toplumu oluşturan insanlarca farklı anlaşılması, yanlış anlaşılması veya hiç anlaşıl(a)maması da doğaldır. Bu itibarla, estetik duygusundan yoksun olmayan ve içinde düzen ve disiplin hâkim olan bu binaların varlığı adaletin gerçekleşmesinde ve insanlarca somutlaştırılmasında yürümeye başlayan ufak bir çocuğun o paytak ilk adımları gibidir, fikrimce.

Öte yandan Kâmil Bey önemli belgelerle dolu bir kuru üzüm sandığını Anadolu'ya göndermek üzere vapura verecekken yakalanmış ve gözaltına alınmıştır. Mahkeme gününe kadar Kâmil Bey'e tüm bunların sorumlusunun Nedime Hanım olduğu yönünde ifade vermesi için çokça baskı yapılmıştır. Kamil Bey'in karşısına en son gelen Paşa da Kamil Bey'in Paşa babasının arkadaşı olduğunu söylemiş; kendisine yardım edileceğinin vaadini dahi vererek "(...)Kuvvetliler yaşayacak, zayıflar, eğer kuvvete karşı bükülmeyi beceremezlerse kırılacak, mahvolacak." şeklinde kibirli ve acımasız yaklaşımıyla Kâmil Bey'i seçime zorlamıştır. (Tahir, 2005: 421-422) Oysaki Kâmil Bey onurlu ve cesur bir adamdır. Böyle bir teklifin kabulünü alçaklık olarak nitelendirmektedir. Mahkeme tarafından Kâmil Bey 7 yıl kürek hapsi ile cezalandırılırken, kararın gerekçesi asıl suçluyu saklamak istediği yönünde getirilen kanaat olarak belirtilmiştir. Hem de elde somut bir delil yokken... İş bu olaylarda bize gösterilmek istenen o dönemde hem yargı erkinin dışındaki kurum ya da kişilerin bu erk üzerindeki etkisinin varlığı hem de şeref sahibi ve adil olmanın ne makama ne güce ne de sığara bağlı olmadığıdır. Kâmil Bey bunun ispatıdır. Nitekim Kâmil Bey gözaltında bulunduğu sıralarda "Çöküntü devirlerinin en açık ispatı, iktidarın artık idare edemez hale gelmesidir" (Tahir, 2005: 345) diye bir şeyler okuduğunu anımsamış esasen otorite eksikliğine dikkat çekmiştir. Bir devletin kurumlarının çürümüş olması, iş yapamaz hale gelmesi, keyfiliklerin hüküm sürmesi ve kendi asayişini sağlayamaması o iktidarın fiilen meşruiyetinin kalmadığının göstergesidir, kanaatimce.

Çukurova'daki düzlüklerinden biri olan Dikenlidüzü'nde beş köy bulunmaktadır. Bu köyler kendilerine özgü töre ve kuralları olan, köylüleri topraksız ve dış dünyadan kopuk yerlerdir. "Tahsildar bile iki üç yılda bir uğrar. O da köylülerle hiç görüşmez, ilgilenmez. Abdi Ağayı görür gider" (Kemal, 2005:10) idi. Bu toprakların hepsi Abdi ağaya aittir. Abdi ağanın köylüler üzerinde korkunç derecede tahakkümü ve şiddet derecesine varır yönetimi hakimdir. Memed, zulüm bir gün canına tak edip hiçbir şeyi düşünmeden, her şeyi arkada bırakarak Dursun'un anlattığı hiç bilmediği yalnızca hayalinin dahi kendisine güzel gelmesi sebebiyle 'O yer'e gitmeye karar verir. Gider Memed, gitmesine... ama Süleyman emmiden öteye geç(e)mez; orada kalır ve Süleyman emmiye Abdi'nin zulmünü şöyle anlatır:

- " (...) babam öleli var ya, elimizde nemiz var nemiz yoksa hepiciğini almış Abdi Ağ. Anam bir laf söylese döve döve öldürür. Beni de tutar kolumdan yere çakar. Beni birinde iki gün ağaca bağladı. Bıraktı gitti yazının ortasında..." (Kemal, 2005: 27) diye.

Birkaç zaman sonra köyüne dönen Memed, çiftini sürer ve sıra ekinleri biçmeye geldiğinde Abdi ağa bu kaçışın hesabını sorar. Bu kaçış köyde kural koyan, uygulayan ve hüküm veren Abdi'nin egosunu ve otoritesini sarsmıştır. Kural her köylüden ekinin 3'te 2'sini almakken; Memed'in bu kaçışı cezasız kalmaz ve Abdi Ağa ekinin 4'te 3'ünü kendisine alır. Bu oranı alırken de gerekçesini şöyle ifade eder:

- "Dörtte üçü bize birisi de Döne'ye (...) - Çifti kim sürdü Döne? -Ben sürdüm Ağam. -Bizim yavaşmalar sana yardım ettiler mi? -Etiler Ağam." (Kemal, 2005: 52)

O kış, Memed ve anası aç kalmışlardı. Abdi Ağadan yiyecek istediğinde ise ağanın kını devam ediyordu; Döne'yi kovarak yiyecek vermemişti. En sonunda komşusu Durmuş Ali bu durumu kendine yediremedi, Abdi Ağaya rağmen bir çıkın getirerek Döne ve Memed ile paylaşmıştı. Ama bu geçici bir çözümdü ve en sonunda çareyi var olan tek öküzlerini de Abdi'ye satmakta bulmuşlardı. Görüldüğü gibi her defasında daha fazla ezilen hiçbir hareket imkânı kalmayan köylü sefalet içindeydi. Hiçbir makama başvur(a)mıyor, hatta işin ilginç olanı böyle makamların varlığından dahi şüphe duyuyor belki de bilmiyorlardı. Deyim yerindeyse Abdi Ağanın bir "Devletçisi" vardı. Devlet otoritesinin eksikliği merkezden kırsala doğru gittikçe daha fazla hissediliyor, son derece ilkel koşullar ve uygulamalar ortaya çıkıyordu. İnsan onuru denen kavramın göz ardı edildiği çıkarların ön planda tutulduğu bir anlayışın hâkimiyeti söz konusu idi. Sahi, ya Adalet..!

Bunun yanı sıra, Memed ile Hatçe arasında çocukluktan itibaren oluşan bağ kavuşmalarına yetmiyor yine var olan düzen karşılıklarına bir engel olarak çıkıyordu. Memed bunun karşısında dayanamayıp Abdi Ağa'yı ve yeğenini vuruyor ve deyim yerindeyse belki de hayatında ilk defa kendi kaderini yazma cesaretini gösteriyordu. Halk arasında kullanılan bir söyleme göre kediyeye dahi kaçacak delik bırakılmıyordu yoksa tırmalardı. Belki de toplumdaki onlarca Memed'ten yalnızca biriydi; İnce Memed ve bu eylemi bir dışavurumdur. Öyle bir düzensizlik hakimdi ki insan onur ve gururu hiçe sayılıyordu. Nitekim Hatçe'yi hapse attirmek için kurmaca bir olay yazılması neticesinde, kin ve nefretten beslenen Abdi Ağa insan ömründen çalabilecek kadar küstahlaşabilmişti. (Kemal, 2005:144) Bu kurmaca olaya iştirak eden bir kısım köylüler ise karşılığında aldıklarının sarhoşluğu içinde kaybolmuşlardı. (Kemal, 2005:146) Memed adalete olan inancının sarsılması ve devletle toplum arasında oluşan uçurumdan ötürü dağa çıkıp eşkıya olmuş ve Deli Durdu'nun çetesine katılmıştı. Memed, hem çok zorda kaldıkları bir durumda onlara yardım etmiş olan Kerimoğlu'nu korumak için Deli Durdu'nun kaypaklığı ve zulmünün karşısına dikilmiş (Kemal, 2005:193) hem de Abdi Ağanın evini basıp ailesini öldürebilecek fırsatı da yakaladığında ne kadınlara dokunmuş ne de günahsız sabi çocuklara el sürmüştü. (Kemal, 2005:242) Memed içinde adalet duygusunu barındıran vicdanlı bir adamdı. Düzensizliğin hüküm sürdüğü, Ağaların çıkar yarıştırdığı ve gerekirse toprağı zorla elinden alınan köylünün inim inlediği bir dönemde adalete muhtaç olan köylü Memed'i adaletli sayıyor; O'nu hem hükümet hem ağa hem de hakim olarak görüyorlardı. Bu durum devletin aciziyetini gösterirken aynı zamanda ne yaman ironiydi ve devletin otorite eksikliğinin en temel kaynağını ortaya koyuyordu. Merkezden uzaklaştıkça bürokratik hayatta iyi ve nitelikli devlet adamı yetersiz kaldığından halk ile devlet arasında uçurumlar oluşup halk yalnızlaşmış, kaderine terk edilmiştir. Devletin görünüşte resmi politikası bu derebeylik düzenini bitirmek olsa da, bu politikada yeterince başarılı olamamış meydanı ağalara bırakmıştı. Ağalar zorbalığa varıncasına insanlar karşısında güç gösterisinde bulunmuşlardı. Nitekim soyut temeldeki eşitlik fiili hayattaki eşitsizlikleri gidermek adına önemli ancak yetersizdir. Kanaatimce bunun tesis edilebilmesi nitelikli devlet adamı gözetiminde iktisadi gelişim ve eğitimle beslenen koşullarda mümkün olacaktır.

Gerek Kamil Bey gerek İnce Memed öncelikle idealize edilmiş birer insan tipleridir. Dönemlerinde egemen olan düzensizlik içinde adalet duygusunun gösterimini bizlere yaparlarken adaletsiz uygulamalar ışığında adaletin daha etkin anlaşılmasına da yol açmaktadırlar. Adil olabilmenin ne paraya ne güce ne sığa ne makama sahip olunmayan durumlarda dahi tamamen insanın kendisi ile alakalı olduğunu ve insan onuru için gerekliliğini ve olabirliğini ortaya koymaktadırlar.

2.2. Tebaa, Reaya ve Birey Üçgenindeki Halk Sistematiği

Toplum içinde yaşayan insanların o toplumdaki statüleri de tıpkı insanlar gibi değişim ve dönüşüm içerisindedir. Tarihsel süreç içerisinde insanoğlu çeşitli statüler içerisine girmiştir. Bu durumda çağın koşullarının yanı sıra toplum ve devlet yapısının etkililiği de son derece önemlidir. Osmanlı Devleti'nde batıdaki sınıflaşma olgusundan farklı olarak yönetici sınıf-reaya ayrımı vardır.(Akyılmaz, 2004) Bu statüler Osmanlı devlet yaşantısının sosyal ve siyasal yanını yansıtmaktadır ve “yönetici sınıf dışında kalan tebaa reaya olarak kabul edilmiştir.”(Akyılmaz, 2004) Kural olarak reaya bulunduğu toprağı terk edemezdi. Kulluk sisteminin varlığı Devletin bekasını ön plana çıkarmış ve mülk ise hanedanın sayılmıştır. Yönetici sınıf ile reaya arasında devlet istikrarı için geçişler oldukça sınırlı tutulmuştur. Yönetici sınıf geniş vergi muafiyetlerine sahipken bunun dışında kalan reaya ise can ve mal güvenliği bağlamında daha garantidedir. “Reaya daima devletin teminatı ve koruması altındadır.”(Akyılmaz, 2004) Tebaa ise tabiiyet; sözlük anlamı ile uyrukluk demektir. Osmanlı İmparatorluğunda yaşayan pek çok etnik grup bulunmaktadır ve bunların hepsi Osmanlı tebaasını oluşturmaktadır. “Son dönem Osmanlı devletinin siyasi bir varlık olarak meşruiyet temeli dış dünyaca ve kendi insanlarınca giderek tanınmamaktadır.”(Deringil, 2007:23) Kısacası bir meşruiyet problemi ortaya çıkmıştır. Arka planında böyle bir yapı bulunan bir ulus-devlet, insanları halk sistematiği içerisinde birey kategorisine yerleştirmiş, rejimi Cumhuriyet ve yönetim şeklinin adını da demokrasi koymuştur. Ayrıca birey kavramı ise yurttaşlık temeli üzerine oturtulmuştur. Bu Osmanlı himayesinden gelen insanların alışık olmadığı bir durumu yansıtmaktadır. Genç Cumhuriyet'i oluşturan kurumlar ve de insanlar uzaydan gelmemiştir. “Biz devlet ve toplum olarak Osmanlı'nın devamıyız. (...)Cumhuriyetin kurumları Osmanlı'nın devamıdır. Cumhuriyet Osmanlı'nın borcunu bile kabul etmiş ve ödemiştir.”(Akyol ve Ortaylı, 2011:86) Bu yeni durum insanlara öğretilmesi gereken bir davranış biçimi halini almıştır. Şimdi Kamil Bey'den İnce Memed'e uzanan bir hat üzerinden o döneme yeniden bakalım.

Kamil Bey'in içinde bulunduğu mütareke yıllarında yine reaya ve yönetici sınıf ayrımı hakim idi. İşgal sırasında reayanın can ve mal güvenliği tehlikede idi. Çünkü halk arasında birtakım fiili gruplar oluşmuştu. İstanbul hükümeti içindeki yönetici kadro ve bunların destekçileri olarak ifade edilebilecek elit kesim büyük ölçüde kendi çıkarlarını düşünmekteydi. Bu itibarla Kamil Bey'e Kurmay Binbaşı Burhanettin şöyle diyordu:

- *“Zaten soylu insanlarla basit insanlar arasındaki kuvvet farkı; birincilerin sabredebilmelerine karşılık, ötekilerin sonunu hesaplamadan kendilerini mahvetmeleridir. Biz bu milletin idareci kadrosuyuz. Kendimizi dilediğimiz*

gibi harcamaya hakkımız yoktur. Sonra, Allah saklasın, millet başsız kalır.” (Tahir, 2005:367)

Bu durum egemen olan kulluk anlayışının ve yönetici sınıfın kendisini toplum üzerinde görmesinin bir sonucu idi. Oysa başsız millet uzun ve kısa zamanda zor veya kolayca bir baş çıkarabilirdi ancak milletsiz baş ne işe yarardı?

İnce Memed’in içinde bulunduğu dönemde ise ulus-devlet kurulmuş, ananemize ve geleneklerimize bakıldığında çok farklı bir devlet örgütlenmesi oluşturulmuştur. Demokrasinin özü olan yurttaş temeline dayanan bir birey anlayışı kabul edilmiştir. Egemenliğin kaynağının millet olduğunun ifadesi 1924 Anayasasının 3. Maddesi ile “Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir ve 69. Maddesi ile de Türkler kanun karşısında eşittirler ve ayrıksız kanuna uymak ödevindedirler. Her türlü grup, sınıf, aile ve kişi ayrıcalıkları kaldırılmıştır ve yasaktır” denerek ortaya konmuştur. Buna rağmen *İnce Memed* serisinin ilk kitabında insanların zulüm altında ezildiğini, korkarak sindiğini, ağaların/beylerin bunlar üzerindeki tahakkümünün olduğunu deyim yerindeyse vur boğazına al lokmasını şeklinde bir profil hakimdir. Halk bir kurtarıcı beklemektedir ve Memed ise mecbur adamı karakterize etmektedir. Bu düzensizlik ortamında eşitlikten bahsedebilmek mümkün değildir. II. kitaba geldiğimizde ise Ağalar için toprağın önemi daha fazla artmakta insanlar tahtadan bir kukla misali yap denileni yapmakta yapma denileni yapmamaktadır. Kaymakamı, mal müdürü, jandarması hakkın/haklının yanında değil de güçlü olan Ağaların yanında yer almaktadır.

- “(...) *Bana da öyle geliyor: Birkaç ev daha yakıp, birkaç gece daha atlılar kurşun boşaltarlarsa köyün üstüne, kimse kalmaz köyde. Kaçan kaçana...*” (Kemal, 2010:85)

III. kitapta ise insanların gerek Memed’e karşı gerekse kendi dünyaları bağlamında tutum ve davranışlarında gözle görülür bir değişim başlamaktadır. Memed onların hem kurtarıcıları hem de bir dışavurumları haline gelmiştir.

- “*Gene İnce Memed’i öldürdünüz, varsın ölsün. (...) Varsın vursunlar, İnce Memed ölünce dünya durulur mu sandılar. Analar daha nice İnce Memedler doğurur. O, İnce Memed ölmez...*” (Kemal, 2012:245-246)

Artık Ağaların karşısında halk Memed’e daha çok sahip çıkmaya başlamıştır. Çünkü bu sadece Memed’in değil onların da mücadelesi idi. IV. kitapta ise insanlar artık yapılan haksızlıklara başkaldırmakta, “Memed” olarak dağa çıkıp mücadeleye başlamaktaydılar. Gereçekleri ise “(...) Memed niye çıktıysa...” şeklindeydi. (Kemal, 2010:149) İnce Memed’i yakalamaya uğraşan jandarma yer

yer direnişlerle karşılaşıyordu:

- “*Kimi köylerde candarmalar, hiç beklemedikleri direnmelerle karşılaşıyorlar, direnmeden dolayı çığına dönen Nafiz Bey, o köyü yakıp yıkıyor, yerle bir ediyordu. Kimi köylerde, candarmanın zulmünden korkarak, candarma daha köylerine ulaşmadan öteberilerini, yiyeceklerini alarak Çukurovanın yolunu tutuyorlardı.*” (Kemal, 2010:621)

Bir ateş yakılmıştı, insanların içinde! Tüm bu olaylar neticesinde insanlarda bir değişim yaşıyordu ve en son gelinen noktada henüz daha birey olmasalar da reaya statüsünden çıkmışlardı. Hüviyetlerini kazanmak adına bir mücadele içine girmişlerdi. Tam manası ile birey olabilmek hiç mücadelesiz ve gerektiğinde müdahalesiz olur muydu?

SONUÇ

Cumhuriyet dönemi yazarlarından olan Kemal Tahir ve Yaşar Kemal’in bu eserlerinde betimleme sıkça kullanılmış, hakim ve gözlemci anlatıcıdan yararlanılmıştır. Roman türü olarak her iki romanda da realist bir bakış açısı hâkimdir; özellikle *İnce Memed* romanında romanın salt biçimsel özelliklerine bağlı kalınmamış tüm bu kalıplar aşarak, daha halk temelinde olduğundan, yer yer destansı bir kimlik de romana kazandırılmıştır. Her iki romanda da toplumsal olaylara kayıtsız kalınmama durumu hâkimdir. Nitekim 1950’ye kadar ki Türk romanına bakıldığında “Toplumsal ve tarihsel koşullar Batılılaşmayı Türkiye’nin ve dolayısıyla Türk romanının ana sorunsalı yapmıştı.” (Moran, 2012: 323) Ayrıca bu eserler birer tarihi kitap olmamasına rağmen tarihe kaynaklık eden bir gözlemci rolündedirler. Aynı zamanda bu her iki romanı bütün bir hat halinde düşünecek olursak dünden bugüne gebe kalmış kimi sorunların o çıkış noktasını da görebilmek mümkündür. Belki de en önemlisi bu iki roman bize güç ile adalet arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Bu itibarla adil olmak ne sığata ne makama ne de paraya ihtiyaç duyulan bir duruştur. İnsanın yüreğinde var olan bir olgudur. Dolayısıyla bu durumu tarihin derinliklerinden bize seslenen Pascal’ın o mükemmel sözü ile ifade etmek ve cümlelerime son vermek istiyorum: “Adil olanın peşinden gidilmesi doğrudur, en güçlünün peşinden gidilmesi ise kaçınılmazdır. Gücü olmayan adalet acizdir; adaleti olmayan güç ise zalim. Gücü olmayan adalete mutlaka karşı çıkan olur, çünkü kötü insanlar her zaman vardır. Adaleti olmayan güç ise töhmet altında kalır. Demek ki adalet ile gücü bir araya getirmek gerekir; bunu yapabilmek için adil olanın güçlü, güçlü olanın ise adil olması gerekir. Adalet tartışmaya açıktır. Güç ise ilk bakışta tartışılmaz biçimde anlaşılır. Bu nedenle gücü adalete veremedik, çünkü güç, adalete karşı çıkıp kendisinin adil olduğunu söylemişti. Haklı olanı güçlü kılamadığımız için de güçlü olanı haklı kıldık.” (Auerbach, 1946:77)

KAYNAKÇA

Akyılmaz, G. (2004). *Osmanlı Devleti'nde Yönetici Sınıf- Reaya Ayrımı*. Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi: Haziran – Aralık 2004, Cilt 8, Sayı 1-2. (<http://www.hukuk.gazi.edu.tr>)

Auerbach, E. (1946). *Kötünün Zaferi: Pascal'ın Siyasi Nazariyesi Üzerine Bir Deneme*. Çev.: Fikret Elpe. İstanbul Üniversitesi Felsefe Arkivi Dergisi, Cilt 1, Sayı 2-3, Sf: 76-98.

Çebi, S. S. (2011). *Hukuk Eğitimi Üzerine Bir Deneme*. Güncel Hukuk Dergisi: Ekim 2011, 12-26.

Deringil, S. (2009). *Simgeden Millete*. İstanbul: İletişim Yayıncılık.

Dural, M. Ve Sarı, S. (2011). *Türk Özel Hukuku Cilt- I (Temel Kavramlar ve Medeni Kanununun Başlangıç Hükümleri)*. İstanbul: Filiz Kitabevi.

Gülol, G. (2012). *Kadın Sorunsalı Üzerine Hukuk ve Edebiyat İltimli Deneysel Bir Çalışma*, <http://www.khas.edu.tr/arastirma/yayinlar/khas-suereli-yayinlar/panorama-khas.html>, Bahar 2012, Sayı 6, 46-49.

Güriz, A. (2011). *Hukuk Başlangıcı*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Hegel, G.W.F. (2004). *Hukuk Felsefesinin Prensipleri*. Çev.: Cenap Karakaya. İstanbul: Sosyal Yayınları.

Kemal, Y. (2005). *İnce Memed – I*. İstanbul: YKY.

Kemal, Y. (2009). *İnce Memed – II*. İstanbul: YKY.

Kemal, Y. (2010). *İnce Memed – IV*. İstanbul: YKY.

Kemal, Y. (2012). *İnce Memed – III*. İstanbul: YKY.

Moran, B. (2012). *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış – I*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Ortaylı, İ. (2010). *Türkiye'nin Yakın Tarihi*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Ortaylı, İ. ve Akyol, T. (2011). *Tarihin Gölgesinde*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Ortaylı, İ. ve Küçükkaya, İ. (2012). *Cumhuriyetin İlk Yüzyılı (1923-2023)*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Tahir, K. (2005). *Esir Şehrin İnsanları*. İstanbul: İthaki Yayınları.